

Krzysztof Haptaś

Wizytacja dziekańska dekanatu kolbuszowskiego z roku 1918

Rocznik Kolbuszowski 14, 53-58

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Wizytacja dziekańska dekanatu kolbuszowskiego z roku 1918

Wartość źródłowa opisów wizytacji dziekańskich i kanonicznych, znajdujących się w archiwach diecezjalnych, podnoszona była w dotychczasowej literaturze naukowej wielokrotnie, również na łamach „Rocznika Kolbuszowskiego”¹. Kilka z dokumentów wizytacyjnych dotyczących terenu Kolbuszowszczyzny wydanych zostało nawet w nim drukiem². W związku z powyższym zrodził się pomysł, aby jedne i drugie, dotyczące obszaru dekanatu kolbuszowskiego, systematycznie prezentować na łamach niniejszego czasopisma. Ustalono, by najpierw wydawać drukiem materiały wizytacyjne z okresu międzywojennego, stąd w obecnym numerze pisma publikujemy opis pierwszej w kolejności wizytacji dziekańskiej z roku 1918³.

Prezentowana wizytacja przeprowadzona została, jak sama nazwa wskazuje, w 1918 roku, lecz informację o niej ks. Jan Markiewicz, proboszcz i dziekan kolbuszowski, przesłał do konsystorza biskupiego w Tarnowie dopiero w lutym 1919 roku (dokument nosi datę 21 lutego). Objęła ona teren ówczesnego dekanatu kolbuszowskiego, przekazując informacje o większości należących do niego parafii. Wydaje się, że najcenniejsze wśród nich są te, które dotyczą miejscowego duchowieństwa – proboszcza i wikariusza w Czarnej Sędziszowskiej (odpowiednio ks. Starca i ks. Guńkiewiczza) oraz księdza ekspozyta w Niwiskach (ks. Kuźniarowicza).

¹ Zob. przykładowo: K. Haptaś, *Wizytacja dziekańska parafii kolbuszowskiej z 12 lutego 1878 r.*, „Rocznik Kolbuszowski” [dalej: RK], 2010, nr 10, s. 75; K. Haptaś, *Wizytacja dziekańska dekanatu kolbuszowskiego za rok 1926*, RK, 2013, nr 13, s. 67.

² K. Haptaś, *Wizytacja dziekańska parafii kolbuszowskiej*, s. 75-81; R. Sawa, *Stan parafii w Cmolasie według akt wizytacji biskupiej z roku 1676*, RK, 2012, nr 12, s. 259-268; K. Haptaś, *Wizytacja dziekańska dekanatu kolbuszowskiego*, s. 67-70.

³ Archiwum Diecezjalne w Tarnowie [dalej: ADT], *Wizytacje dziekańskie dek.: kolbuszowski*, sygn. wiz. dz. VI/5, [Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za r. 1918], nlbs.

Poniższy wydawany drukiem materiał źródłowy został dla potrzeb publikacji odpowiednio zmodernizowany pod względem występującej w nim interpunkcji. Poprawiono w nim również rażące błędy ortograficzne względem dzisiaj obowiązujących zasad. Tekst opisu wizytacji nie jest zaopatrzony w numery stron, ale zostały w nim zaznaczone miejsca, w których one się rozpoczynają.

The dean's visitation of the Deanery of Kolbuszowa of 1918

Among a number of sources that are used for understanding the history of individual parishes, there are also dean's and canonical visitations. These are a specific type of sources, produced by the Catholic Church. The former ones are especially valuable due to the frequency of their production, yearly.

The editorial section of „Rocznik Kolbuszowski” came up with an idea of publishing all dean's visitations for the parishes of the Kolbuszowa region which were made in the interwar period (1918-1939). The presented visitation is the first of the mentioned ones. It provides a number of interesting information, especially for biographies of the priests who performed pastoral ministry on the area under study. The next visitations will be published in the following issues of this magazine whenever possible.

Aneks

**[s.] Do Najprzewielebniejszego Konsystorza Biskupiego w Tarnowie
Urząd dziekański w Kolbuszowej
przedkłada sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za r. 1918.**

[s.] Najprzewielebniejszy Konsystorz Biskupi!

Uniżenie podpisany zwizytował w r[oku] 1918 wszystkie parafie w dekanacie, tylko że w jesieni w r[oku] zeszyłym wybuchła hiszpanka, która dała podpisanemu bardzo dużo zajęcia z chorymi, tem więcej, że i obaj księża wikarzy⁴, jeden krócej, drugi dłużej, słabowali, dlatego dwie parafie, Trzęsówkę i Cmolas, wizytowałem przed świętami Bożego Narodzenia. Po

⁴ Prawdopodobnie chodzi o ks. Franciszka Andrzeja Bardla (w parafii kolbuszowskiej od 15 VII 1918 r.) i ks. Wojciecha Słoninę (na wikariacie w Kolbuszowej od 1 VIII 1918 r.). A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786-1985*, t. 2, A-J, Tarnów 2000, s. 36; A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786-1985*, t. 4, R-Ż, Tarnów 2004, s. 72.

świętach było dużo zajęcia „z [.....^a]”, dlatego tak późno przedkładam sprawozdanie z wizytacyi dekanatu za r[ok] 1918.

Przy wizytacyi wszędzie znalazłem wzorowy porządek i czystość w kościołach, a przede wszystkim w tabernakulach i chrzcielnicach. Kościoły wewnątrz i zewnątrz czyste, dachy całe, ogrodzenia cmentarne – przez wojnę zniszczone, prawie wszędzie ponaprawiane.

Plebanie, wikarówki i inne budynki parafialne wszędzie w porządku – tylko przed wchodem do mieszkania ks. wikarego w Ostrowach Tuszowskich nie było ganku, wchodziło się z pola wprost do pokoju, co jest niewygodnem, bo i wiatr do po[ko]ju wieje i przynosi się na butach błoto. Poleciłem ks. proboszczowi Smółce⁵, aby postarał się o postawienie ganku. [s.] Ks. Smółka zarządził postawienie ganku, ale że ks. wikary⁶ w październiku bardzo zachorował, nie chcąc choremu robić hałasu, ganku nie wykończono – ma być teraz skończony.

Księża proboszczowie obowiązani do odprawiania Mszy św. fundacyjnych – Msze te w swoim czasie odprawiali. Księgi metrykalne i rachunki ze składek kościelnych znalazłem wszędzie w porządku prowadzone.

Katechizacye z temi dziećmi, które do szkoły nie chodzą, wszędzie księża proboszczowie sami pilnie prowadzą.

Wszyscy księża proboszczowie, którzy mają wikarych – prócz ks. Zapały⁷ w Cmolasie, który powiedział, że z powodu, że wikary ks.

^a Wyraz trudny do odczytania.

⁵ Józef Smółka, ur. 30 XII 1883 r. (31 XII według ks. A. Nowaka) w Świniarsku jako syn Błażeja i Katarzyny z d. Skoczeń. Nauki gimnazjalne zakończone egzaminem dojrzałości pobierał w Nowym Sączu. 29 VI 1908 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Leona Wałęgi. Pełnił posługę na kilku wikariatach. 6 VI 1916 r. został instytuowany na probostwo w Ostrowach Tuszowskich; instalacja nastąpiła 15 sierpnia tego samego roku. Ze stanowiska zrezygnował 8 VIII 1923 r., zostając katechetą w Przecławiu, a następnie (od 1 IX 1924 r.) w Seminarium Nauczycielskim żeńskim w Mielcu. 1 X 1928 r. objął probostwo w Rożnowie, ale już 27 X 1930 r. otrzymał urlop do czasu uzyskania emerytury. Rezydował w rodzinnej miejscowości. Zmarł 30 VI 1945 r. K. Haptaś, *Proboszczowie parafii w Ostrowach Tuszowskich doby zaborów i II Rzeczypospolitej*, w: *Madonna z Puszczy. Sanktuarium Matki Bożej Patronki Leśników, Pani Ziemi Kolbuszowskiej w Ostrowach Tuszowskich*, red. E. Gigilewicz, W. Pałęcki, S. Zych, Kolbuszowa 2012, s. 105-106; A. Nowak, t. 4, s. 78-79.

⁶ Chodzi o ks. Jana Węgrzyna, ur. 5 X 1893 r. w Łukanowicach, syna Józefa, rolnika, i Katarzyny z domu Lira. 24 VI 1917 r. przyjął on święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Leona Wałęgi. Od 1 VIII 1917 r. był wikariuszem w Ostrowach Tuszowskich, od 1 VIII 1919 r. w Grybowie, a następnie w Borzęcinie i Kamienicy. Od 1925 r. proboszczem w Woli Rzędzińskiej; w roku 1960 przeszedł na emeryturę. Zmarł 8 V 1969 r., pochowany został w Porębie Radlnej. A. Nowak, t. 4, s. 189.

⁷ Melchior Zapała, ur. się 2 I 1862 r. w Koninie jako syn Bartłomieja i Katarzyny z domu Lupa. 14 VI 1890 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Ignacego

Józef Kaczmarczyk⁸ lubi dużo z ludźmi gadać, nie ma do niego zaufania – oświadczyli, że są ze swoich księży wikarych zupełnie zadowoleni. Księża wikarzy również oświadczyli, że ze swoich posad są zadowoleni, i że każdy otrzymuje od swego proboszcza należącą mu się część z jurium stolae. Wszyscy księża przy skrutynium oświadczyli, że zwykle co miesiąc albo i częściej się spowiadają, brewiarz odmawiają i że wszystkie nabożeństwa według przepisanej porządku dyecezyjnego generalnego odprawiają.

Parafianie nigdzie przeciw swoim księżom żadnego zarzutu nie podnieśli.

[s.] Znalazłszy wszędzie i wszystko w tak wielkim porządku, uniżenie podpisany ośmiela się prosić Najp[rzewielebniejszy] Konsystorz Biskupi o łaskawe odznaczenie następujących księży w dekanacie:

1. Ks. Stanisława Starca⁹, proboszcza w Czarnej. Kapłan ten sam prowadzi się bardzo wzorowo i mimo słabego zdrowia pracuje bardzo gorliwie w kościele i w szkole, i nad młodzieżą, która do szkoły nie chodzi; prócz 1° stopnia w szkole sam prowadzi i uczy całą młodzież w parafii i w kościele ma wzorowy porządek¹⁰.

Łobosa. Wikariusz na kilku placówkach kościelnych. 14 XII 1898 r. objął probostwo w Cmolasie. Był dziekanem dekanatu kolbuszowskiego, a po rezygnacji z tego urzędu dziekanem honorowym. Zmarł 21 XII 1939 r., pochowany został na cmentarzu parafialnym w Cmolasie. A. Nowak, t. 4, s. 236-237.

⁸ Józef Kaczmarczyk, ur. się 23 II 1878 r. w Bystrej k. Jordanowa jako syn Józefa. 19 XI 1905 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Leona Wałęgi. Pełnił posługę kapłańską na kilku wikariatach, m.in. w Cmolasie; od 10 II 1919 r. w Przecławiu. 10 IV 1920 r. otrzymał zakaz pełnienia jakichkolwiek obowiązków kapłańskich. Udał się do Łodzi; objął urząd prefekta w państwowym gimnazjum w Brzezinach łódzkich, a następnie innych placówek szkolnych. Zmarł 21 V 1945 r. w Łodzi. A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786-1985*, t. 3, K-P, Tarnów 2001, s. 9.

⁹ Stanisław Starzec, ur. się 7 V 1862 r. w Brzesku jako syn Kazimierza i Marii z domu Bielewicz. Ukończył gimnazjum w Tarnowie. 22 VII 1886 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Józefa Alojzego Pukalskiego. Wikariusz m.in. w Szczepanowie, Wielopolu Skrzyńskim i Górze Ropczyckiej. 28 IX 1896 r. został instalowany na probostwo w Czarnej Sędziszowskiej; zrezygnował z niego 18 VIII 1931 r. i przeszedł na emeryturę. 1 XI 1931 r. objął kapelanię w szpitalu bonifratrów w Krakowie. Zmarł 3 V 1945 r. Pochowany został na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. A. Nowak, t. 4, s. 101.

¹⁰ Na dokumencie wizytacji znalazł się tekst dekretu zezwalającego ks. Starcowi na noszenie rakiety i mantoletu. ADT, [Sprawozdanie z wizytacji...], Dekret A. Reverendo Domino Stanislao Starzec Parocho in Czarna, Tarnoviae die 27 Martii a. 1919, nlbs (ks. Nowak w swoim słowniku biograficznym podaje, że 3 IV 1919 r. odznaczony został również expositorum canonice).

2. Ks. Franciszka Kuźniarowicza¹¹, ekspozyta w Niwiskach. Jest to ksiądz niezmordowanej pracy. Codziennie latem i zimą o godz. 5^{ej} już siedzi w konfesjonale. Parafianie mają do niego zaufanie – to też nie włączają się po obcych kościołach, ale wszyscy tak kobiety, jak i mężczyźni do niego chodzą do spowiedzi, i to po kilka razy rocznie, tak że „roczniak” w Niwiskach jest bardzo rzadki okaz. Jest bardzo pilny w nauczaniu katechizmu tak dzieci szkolnych, jak i pozaszkolnych. Wprawdzie katechizujący jego dziatwę nie zawsze bywa z jego katechizacyi zadowolony, ale to tylko w teorii, gdyż w praktyce nie tylko starsi, ale i te dzieci, które pierwszy raz przystępują do spowiedzi św. – spowiadają się bardzo dobrze. W kościele ma wzorowy porządek i schludniutko, i aparatów kościelnych dużo i pięknych. Z dobrowolnych składek wymalował kościół, [s.] sprawił nowy organ, dał staingutową posadzkę w kościele i nasprawił dużo aparatów kościelnych. Sam prowadzi się wzorowo. Do proszenia o łaskawe odznaczenie ks. Kuźniarowicza nie tylko zniewalają mię jego osobiste zasługi, ale krzywdą jaką mu się stała zeszłego roku. Prawdopodobnie dwie rozpustne dziewczęta należące do róży, które on publicznie z róży wyrzucił, wniosły oszczerczą skargę do Najp[rzewielebniejszego] Konsystorza Biskupiego na ks. Kuźniarowicza o marnowanie majątku kościelnego, zdradę sekretu spowiedzi itp. Wskutek tak ciężkich zarzutów na polecenie Najp[rzewielebniejszego] Konsystorza Biskupiego musiał z przybraniem sobie ks. Zapały przeprowadzić jak najściślejsze dochodzenie. Z zeznań podanych świadków pod przysięgą przesłuchanych okazało się, że to są wszystko oszczerstwa i najpodlejsze potwarze, ale zawsze oskarżony bardzo dużo moralnie ucierpiał. Przez odnacze[nie] go będą parafianie widzieli, że Najp[rzewielebniejszy] Konsystorz Biskupi uznał krzywdę, jaką niecne osoby przez fałszywe oskarżenie go mu wyrządziły. Prócz pracy par[afialnej] prowadzi i Kasę Raiffeisena¹².

¹¹ Franciszek Jan Kuźniarowicz, ur. się 3 XII 1860 r. w Nowym Sączu jako syn Jakuba, murarza, i Józefy z domu Klimek. Nauki gimnazjalne pobierał w mieście rodzinnym i tutaj też zdał maturę. 20 VII 1887 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Ignacego Łobosa. Wikariusz m.in. w Nowym Wiśniczu, Wojniczu i Dąbrowie Tarnowskiej. 6 X 1899 r. został wikariuszem eksponowanym w Niwiskach. Od roku 1925, kiedy to w Niwiskach utworzona została parafia, został jej pierwszym proboszczem. Zmarł 19 VII 1933 r. w miejscu proboszczowania i tam też został pochowany na cmentarzu parafialnym. A. Nowak, t. 3, s. 125.

¹² Na dokumencie wizytacji znalazł się tekst dekretu, na mocy którego ks. Kuźniarowicz został udekorowany expositorum canonice. ADT, [Sprawozdanie z wizytacyi...],

3. Ostatnim kapłanem, który zasługuje na odznaczenie, jest ks. Alojzy Guńkiewicz¹³, wikaryusz w Czarnej. [s.] Kapłan ten widocznych zasług dla Kościoła i dla społeczeństwa wprawdzie nie położył, ale pracował jako współpracownik zawsze bardzo gorliwie według sił i zdolności swoich. Przede wszystkim był niez mordowanym spowiednikiem. Dla władzy swojej był zawsze bardzo uległy i proboszczów swoich, choć młodszych, bardzo szanował, czego mamy dowód, bo w Czarnej siedział 18 lat. Był czasem może dziwakiem, ale to nikomu nie szkodziło. P[ana] Jezusa gorąco kochał, to też często Go odwiedzał, był zawsze mężem orationis, to też i obyczaje jego były zawsze czyste. O odznaczenie ks. Guńkiewicza miałem prosić dopiero na drugi rok, bo myślałem, że w moim dekanacie będzie obchodził 50-letni jubileusz kapłaństwa – ale ponieważ teraz zaniemógł i już zdaje się więcej do pracy parafialnej nie wróci, dlatego bardzo proszę o odznaczenie go teraz.

Z Urzędu dziekańskiego
Kolbuszowa dnia 21 lutego 1919
Ks. J[an] Markiewicz¹⁴
Dziekan

Dekret Reverendo Domino Francisco Kuźniarowicz Exposito in Niwiska, Tarnoviae die 27 Martii a. 1919, nlbs.

- ¹³ Alojzy Guńkiewicz, ur. się 14 IV 1845 r. w Tarnowie jako syn Kazimierza, cieśli, i Katarzyny z domu Kluskiewicz. Ukończył tarnowskie gimnazjum. 12 VIII 1870 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Józefa Alojzego Pukalskiego. Wikariusz m.in. w Starym Sączu, Dąbrowie Tarnowskiej, Tuchowie, Wadowicach Górnych, Pilźnie, Borowej, Czerminie, Lisiej Górze, w 1896 r. w Czarnej Sędziszowskiej, jeszcze w tym samym roku w Górze Ropczyckiej. W 1901 r. z powrotem w Czarnej Sędziszowskiej (z krótkim pobytom w międzyczasie w Witkowicach). 5 VII 1919 r. przeszedł na emeryturę; udał się na leczenie do Krakowa, gdzie zmarł 4 V 1921 r. A. Nowak, t. 2, s. 260-261.
- ¹⁴ Jan Markiewicz, ur. się 25 XI 1854 r. w Dobroniowie jako syn Jana, sługi dworskiego, i Małgorzaty z domu Sieja. Nauki gimnazjalne pobierał w Nowym Sączu i Rzeszowie. 22 VII 1882 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa tarnowskiego Józefa Alojzego Pukalskiego. Wikariusz m.in. w Bochni, od 28 VIII 1888 r. w Kolbuszowej. 20 IX 1889 r. instytuowany został na probostwo w Korzennej; wicedziekan dekanatu bobowskiego. W 1897 r. przeniósł się na probostwo w Kolbuszowej i jeszcze w tym samym roku objął urząd dziekana kolbuszowskiego. Sprawował również funkcję prefekta Towarzystwa św. Wojciecha i św. Józefa, oraz komisarza biskupiego ds. małżeńskich i dyscypliny kleru. Zmarł 25 III 1920 r. w Kolbuszowej i tam też został pochowany. A. Nowak, t. 3, s. 186-187.